

मानव बेचबिखन फिल्डबुक

बँधुवा मजदुर मुक्ति तथा मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार नियन्त्रण
विषयक कार्य सञ्चालन निर्देशिका नेपालमा

मानव बेचबिखनका पीडितहरुलाई मुक्त गर्ने प्रकृया

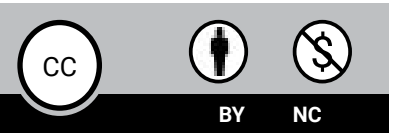
JVI JUSTICE
VENTURES
INTERNATIONAL

मानव बेचबिखन फिल्डबुक
मानव बेचबिखनका पीडितहरुलाई मुक्त गर्ने प्रकृया

एनजीओ र उनिहरुका वकिलहरुको लागि ह्यान्डबुक

यदि तपाईंलाई यो पुस्तिका तपाईंको वकालतमा उपयोगी लाग्छ भने, कृपया यसलाई नेपालमा काम गर्ने अरु संग साझा गर्न नहिचकिचाउनुहोस् । यो सीमित क्रिएटिभ कमन्स इजाजतपत्र अन्तर्गत प्रतिलिपि अधिकार गरिएको छ जसले अनुमति बिना यस पुस्तिकाको प्रतिलिपि गर्न र वितरण गर्न अनुमति दिन्छ, जबसम्म कुनै आर्थिक लाभ प्राप्त हुँदैन र न्याय भेन्चर इन्टरनेशनललाई क्रेडिट दिइन्छ । यदि तपाईं यसलाई हार्ड प्रतिलिपिको रूपमा पढ्दै हुनुहुन्छ भने, तपाईं info@justiceventures.org मा सम्पर्क गरेर सफ्ट प्रतिलिपि प्राप्त गर्न सक्नुहुन्छ ।

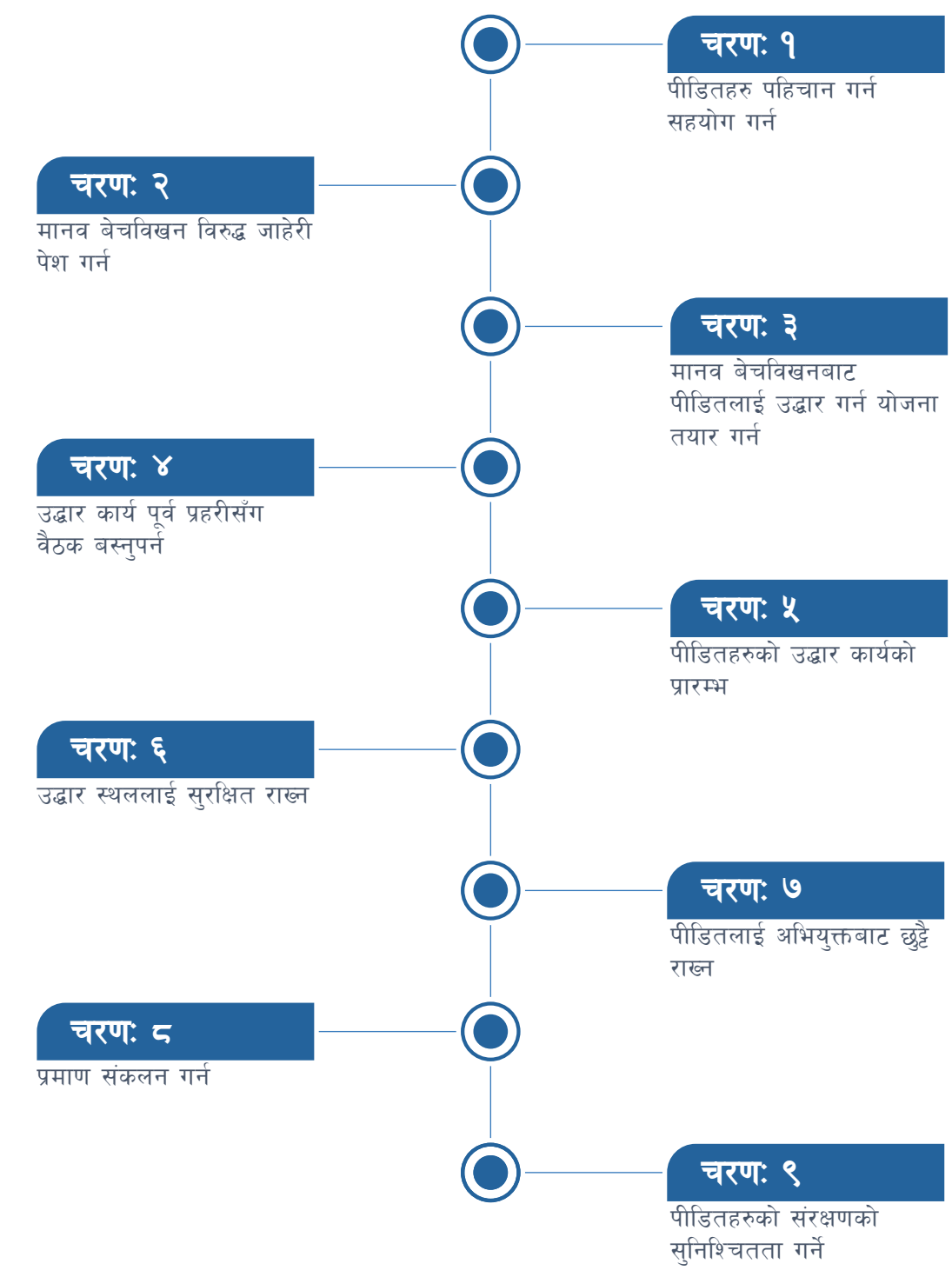

यो काम क्रिएटिभ कमन्स एट्रिब्युशन गैर-वाणिज्यिक 4.0 अन्तर्राष्ट्रिय इजाजतपत्र अन्तर्गत इजाजतपत्र दिइएको छ ।
Justice Ventures International द्वारा उत्पादित

<http://www.justiceventures.org/>

मानव बेचबिखनका पीडितहरुलाई मुक्त गर्ने प्रकृया

(रेखाचित्र)

चरण १ पीडितहरु पहिचान गर्न सहयोग गर्ने

गैरसरकारी संस्था	कानुन व्यवसाय
गै.स.स.ले मानव बेचबिखन सम्बन्धी अपराधका तथ्यहरु/ जानकारी संकलन गरी तिनीहरुको पहिचान गर्न सहयोग गर्ने ।	संकलित तथ्यजानकारीहरु मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार ऐन र अन्य सम्बद्ध कानुनी व्यवस्थाका आधार तथा तत्वहरु अनुरूप कानुन व्यवसायीले मानव बेचबिखन होभन्ने कुरालाई पुष्टि गर्छ वा गर्दैन भन्ने कुराको सुनिश्चित गर्ने ।

चरण २ मानव बेचबिखनविरुद्ध जाहेरी पेश गर्न

गैरसरकारी संस्था	कानुन व्यवसाय
गै.स.स.ले प्रहरी कार्यालयमा पेश गर्ने मानवबेचबिखन विरुद्धको जाहेरीको मस्यौदा तयारी गर्दा संकलित सम्पूर्ण तथ्यहरु उल्लेख गर्न कानुन व्यवसायीलाई सहयोग गर्नपर्दछ ।	कानुन व्यवसायीले जाहेरी दरखास्तको मस्यौदा तयार गरी मानव बेचबिखनबाट पीडितलाई उद्धार गर्ने ठोस आधार र कानुनी तर्कहरु समेत भएको सुनिश्चित गर्नपर्ने र गै.स.स.लाई उक्त जाहेरी दरखास्त प्रहरी समक्ष पेश गर्न सहयोग गर्नपर्दछ ।

चरण ३ मानव बेचबिखनबाट पीडितलाई उद्धार गर्न योजना तयार गर्ने

गैरसरकारी संस्था	कानुन व्यवसाय
यौन शोषणको उद्देश्यले भएका मानव बेचबिखनबाट पीडितहरुको उद्धार गर्न गै.स.स.ले प्रहरी, कानुन व्यवसायी र सम्बन्धित अधिकारीहरु सँगको परामर्शमा बृहत् योजना तयार गर्नपर्छ । उक्त योजनामा विस्तृत रुपमा स्थलगत नक्सासमेत समावेश हुनुपर्छ ।	छद्मवेशरूपी नक्कली ग्राहकहरु तथा स्वतन्त्र साक्षीहरुको उपस्थितिको सुनिश्चितता हुने गरी कानुन व्यवसायीले गै.स.स.लाई उद्धारको योजना बनाउन सहयोग गर्नपर्दछ ।

चरण ४ उद्धार कार्यपूर्व प्रहरीसँग बैठक बस्नुपर्ने

गैरसरकारी संस्था	कानुन व्यवसाय
उद्धार योजना अनुसार गै.स.स.ले उद्धार पूर्व बैठक बस्नुपर्दछ । यसमा उद्धार समूहका सदस्यहरुको भूमिका तथा जिम्मेवारी तोकिएको हुन्छ ।	कानुन व्यवसायीले उद्धार गर्न पूर्वको बैठकमा गै.स.स. तथा सरकारी प्रतिनिधिहरु (ऐनअन्तर्गत गठन भएका राष्ट्रिय समिति तथा जिल्ला समिति) लाई संवेदनशील भई उद्धार गर्ने सम्बन्धी कानुनी व्यवस्था तथा सूचना सम्बन्धमा सल्लाह र सुझाव दिनुपर्दछ ।

चरण ५ प्रभावितहरुको उद्धार कार्यको प्रारम्भ

गैरसरकारी संस्था	कानुन व्यवसाय
गै.स.स.ले मानव बेचबिखनबाट पीडितको उद्धार योजना बमोजिम प्रहरी तथा अन्य सम्बन्धित निकायसँग सहकार्य गरी उद्धार कार्य प्रारम्भ गर्ने ।	कानुन व्यवसायीले मानव बेचबिखनका पीडितहरुको उद्धार कार्यमा सहभागी भई उक्त कार्य कानुन बमोजिम भएको कुरा सुनिश्चित गर्नपर्दछ ।

चरण ६ उद्धार स्थललाई सुरक्षित राख्ने

गैरसरकारी संस्था	कानुन व्यवसाय
गै.स.स.ले उद्धार कार्यको दौरान प्रहरीलाई उद्धार स्थल सुरक्षित गर्न तथा सबै पीडितहरुको उद्धार भई सुरक्षित रहेको सुनिश्चित गर्न सहयोग गर्ने ।	कानुन व्यवसायीले उद्धार स्थलको सुरक्षाको लागि गै.स.स. तथा प्रहरीलाई आवश्यक परेको अवस्थामा कानुनी परामर्श दिनुपर्ने ।

चरण ७ पीडितलाई अभियुक्तबाट छुट्टै राख्ने

गैरसरकारी संस्था	कानुन व्यवसाय
गै.स.स.ले पीडित र पीडकहरुलाई एकै ठाउँमा नराख्न र पीडितहरुलाई तिनीहरुको सुरक्षाको आश्वासन दिन प्रहरीसमक्ष अनुरोध गरी सहयोग गर्नपर्ने ।	कानुन व्यवसायीले पीडकबाट पीडितलाई कुनै पनि किसिमको चेतवानी, डर त्रास, धाक धम्की दिने कार्य नहोस् तथा पीडितको सुरक्षाको लागि पीडक र पीडितलाई छुट्टाछुट्टै राख्न प्रहरीलाई कानुनी सरसल्लाह र सुझाव दिनुपर्दछ ।

चरण ८ प्रमाण संकलन गर्ने

गैरसरकारी संस्था	कानुन व्यवसाय
मानव बेचबिखनलाई पुष्टि गर्न यससँग सम्बन्धित उपलब्ध सम्पूर्ण प्रमाणहरु प्रहरीले संकलन गरेको छ भन्ने गै.स.स. सुनिश्चित हुनुपर्दछ ।	कानुन व्यवसायीले गै.स.स.लाई मानव बेचबिखन सम्बन्धी प्रमाण संकलनबारे कानुनी सरसल्लाह दिने र प्रहरीले फेला पारेको सबै उपलब्ध प्रमाणहरु जफत गरेको बारे सुनिश्चित गर्नपर्छ ।

चरण ९ पीडितहरुको संरक्षणको सुनिश्चितता गर्ने

गैरसरकारी संस्था	कानुन व्यवसाय
गै.स.स.ले पीडितलाई अदालत समक्ष निजको आफ्नो बयान प्रमाणीकरण गर्न साथ लगिदिनुपर्ने ।	कानुन व्यवसायीले पीडितहरुलाई अदालत समक्ष पुऱ्याउँदा गै.स.स. तथा पीडितलाई आवश्यक सल्लाह र सुझाव दिनुपर्ने ।

मानव बेचबिखनका पीडितहरुलाई मुक्त गर्ने प्रकृया

चरण १ पीडितहरु पहिचान गर्न सहयोग गर्ने

गैरसरकारी संस्था
गै.स.स.ले मानव बेचबिखन सम्बन्धी अपराधका तथ्यहरु/जानकारी संकलन गरी तिनीहरुको पहिचान गर्न सहयोग गर्ने ।

गैरसरकारी संस्था (टिप्पणी)
गै.स.स.ले मानव बेचबिखनसम्बन्धी जानकारी देहायका स्रोतहरु मध्येबाट प्राप्त गर्न सक्नेछः
- पीडित वा पीडितका परिवार/समुदाय/मानव बेचबिखनबाट उद्धार गरिएका पीडित - स्थानीय गै.स.स.हरु/समुदायका नेतृत्वकर्ता - सञ्चारकर्मीहरु - मानव बेचबिखन विरुद्धको जिल्ला समन्वय समिति - प्रदेश तह तथा स्थानीय तहहरुमा रहेको बाल अधिकार समिति - स्थानीय तहका बाल अधिकार सम्बन्धी अधिकारी - मानव बेचबिखन सम्बन्धी अपराधको जानकारी भएका कुनै पनि व्यक्ति - स्थानीय तथा जिल्ला प्रहरी कार्यालय - अदालत - स्थानीय न्यायिक समिति - वडा कार्यालय
गै.स.स.ले यस सम्बन्धी जानकारीका लागि, ओसारपसारका घटनाहरु बढी हुने स्थानहरुबाट, आवतजावत हुने स्थानबाट, मानव बेचबिखनको माग बढी हुने स्थानहरुबाट गोप्य रुपमा सूचना संकलन गर्न सक्नेछ । यस क्रममा पीडितको पहिचानको गोपनीयता कायम गर्नपर्दछ ।

कानुन व्यवसायी
संकलित तथ्य/जानकारीहरु मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार ऐन र अन्य सम्बद्ध कानुनी व्यवस्थाका आधार तथा तत्वहरु अनुरूप कानुन व्यवसायीले मानव बेचबिखन होभन्ने कुरालाई पुष्टि गर्छ वा गर्दैन भन्ने कुराको सुनिश्चित गर्ने ।

कानुन व्यवसायी (टिप्पणी)
कानुन व्यवसायीले गै.स.स.का प्रतिनिधिहरुलाई परोक्षी रुपमा सूचना संकलन कार्यमा तथा पीडितहरुको गोपनीयता कायम गर्ने कुरामा कानुनी सरसल्लाह दिने । कानुन व्यवसायीले देहायका स्रोतहरु मध्येबाट जानकारी पाउन सक्नेछन् :
- पीडित वा पीडितका परिवार/समुदाय/मानव बेचबिखनबाट उद्धार गरिएका पीडित - गै.स.स.हरु/समुदायका नेतृत्वकर्ता - सञ्चारकर्मीहरु - मानव बेचबिखन विरुद्धको जिल्ला समन्वय समिति - प्रदेश तह तथा स्थानीय तहहरुमा रहेको बाल अधिकार समिति - स्थानीय तहका बाल अधिकारसम्बन्धी अधिकारी - मानव बेचबिखन सम्बन्धी अपराधको जानकारी भएका कुनै पनि व्यक्ति

कानुन व्यवसायी (टिप्पणी)
- स्थानीय तथा जिल्ला प्रहरी कार्यालय - अदालत - स्थानीय न्यायिक समिति - वडा कार्यालय
ध्यान दिनुपर्ने कुराहरु

मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार (नियन्त्रण) ऐन, २०६४: कसैले देहायको कुनै कार्य गरेमा मानव बेचबिखन गरेको मानिने छः

- क) कुनै पनि उद्देश्यले मानिस बेच्ने वा किन्ने,

ख) कुनै प्रकारको फाइदा लिई वा नलिई बेश्यावृत्तिमा लगाउने,

ग) प्रचलित कानुन बमोजिम बाहेक मानिसको अङ्ग भित्र

घ) बेश्यागमन गर्ने
- कसैले देहायको कुनै कार्य गरेमा मानव ओसारपसार गरेको मानिने छः

क) किन्ने वा बेच्ने उद्देश्यले मानिसलाई विदेशमा लैजाने,

ख) बेश्यावृत्तिमा लगाउने वा शोषण गर्ने उद्देश्यले कुनै प्रकारले ललाईफकाई, प्रलोभनमा पारी, भुक्याई, जालसाज गरी, प्रपञ्च मिलाई, जबरजस्ती गरी, करकापमा पारी, अपहरण गरी, शरीर बन्धक राखी, नाजुक स्थितिमा फाइदा लिई, बेहोस पारी, पद वा शक्तिको दुरुपयोग गरी, अभिभावक वा संरक्षकलाई प्रलोभनमा पारी, डर, त्रास, धाँक, धम्की दिई वा कसैलाई करकापमा पारी कसैलाई बसिरहेको घर, स्थान वा व्यक्तिबाट छुट्याई लग्ने वा आफूसँग राख्ने वा आफ्नो नियन्त्रणमा लिने वा कुनै स्थानमा राख्ने वा नेपाल भित्रको एक ठाउँबाट अर्को ठाउँमा वा विदेशमा लैजाने वा अरु कसैलाई दिने ।

मानव बेचबिखन ऐन अन्तर्गत पीडित को हो ? “पीडित” भन्नाले बेचिएको, ओसारपसार गरिएको, वा बेश्यावृत्तिमा लगाइएको व्यक्ति सम्झनुपर्छ । “बालबालिका” भन्नाले १८ वर्ष पूरा नभएको व्यक्ति सम्झनुपर्छ ।

गोप्य रुपमा सूचना संकलन गर्ने माध्यमः देहायका माध्यम तथा स्थानहरुबाट व्यावसायिक यौन शोषणका घटनाहरु पहिचान गर्न सकिन्छ :

- स्रोतहरुः स्थानीय तहमा कार्यरत गैरसरकारी संघसंस्थाहरुले सम्बन्धित तहमा रहेका मानव बेचबिखनका पीडित र सम्भाव्य पीडितहरुबारे घरेलु कामदार उद्योग, मनोरञ्जन क्षेत्र, अनौपचारिक क्षेत्रहरु (गार्मेन्ट उद्योग, ईंटा भट्टा आदि) जस्ता क्षेत्रहरुबाट मानव बेचबिखन सम्बन्धी गोप्य सूचना संकलन गर्न सक्छन् । गै.स.स.हरुले ओसारपसार हुने संवेदनशील स्थान तथा समुदायहरुको विशेष निगरानी गरी ओसारपसारका घटनाहरु हुनबाट रोक्न सहयोग गर्न सक्छन् । यसको लागि गै.स.स.ले पीडितहरुको चालचलन, उठबसके कस्तो छ नजिकबाट निगरानी गर्न स्थानीय अधिकारकर्मी तथा समुदायका नेतृत्वकर्तालाई प्रोत्साहन तथा अभिप्रेरित गर्नुपर्दछ । स्थानीय तहमा रहेका उद्धार गरिएका पीडितहरुले भैल्लु परेका समस्या तथा शोषणबारे अन्तर्वार्ता लिएर पनि सूचना संकलन गर्न सकिन्छ ।**

- आवतजावत गर्ने स्थानहरुः पीडितहरु र पीडकहरुबारे सूचना संकलन गर्न उनीहरु आवतजावत गर्ने स्थानहरुमा टोली खटाउन सकिन्छ । आवतजावत गर्ने स्थान अन्तर्गत बस विसौनी, हवाई अड्डा, अध्यागमन/नाकामा रहेका भन्सार कार्यालयहरु, पर्यटक गन्तव्यहरु, रेष्टुरेन्ट आदि पर्छन् ।

- गन्तव्य स्थानः व्यावसायिक यौन शोषणका घटनाहरु हुने मनोरञ्जन स्थलहरु जस्तैः क्याबिन रेष्टुरेन्ट, मसाज पार्लर, डान्सबार, खाजा घर, दोहोरी, यौन व्यवसाय गर्ने स्थल तथा होटल लगायतका स्थानहरुबाट गोप्य रुपमा सूचनाहरु संकलन गर्ने ।
 - छद्मवेसः व्यक्तिगत परिचय लुकाएर विभिन्न भेषमा पनि सूचना संकलन गर्न जान सकिन्छ ।

सावधानी अपनाउनु पर्ने कुराहरुः सूचना प्राप्त गर्ने सन्दर्भमा देहायका सावधानीहरु अपनाउनु पर्दछः

- गोपनीयता कायम गर्नुपर्नेः पीडितको अवस्था, उद्धार गरिने स्थल, यौन व्यवसाय गर्ने स्थलका

थप जानकारी तथा कार्य

मानव बेचबिखनको प्रमाण: गै.स.स.का प्रतिनिधिहरुले मानव बेचबिखनको विद्यमानतालाई प्रमाणित गर्ने तथ्यहरु, प्रमाणहरु होसियारी पूर्वक राख्नुपर्ने ।

चरण २ मानव बेचबिखनविरुद्ध जाहेरी पेश गर्न

गैरसरकारी संस्था
गै.स.स.ले प्रहरी कार्यालयमा पेश गर्ने मानव बेचबिखन विरुद्ध को जाहेरीको मस्यौदा तयारी गर्दा संकलित सम्पूर्ण तथ्यहरु उल्लेख गर्न कानुन व्यवसायीलाई सहयोग गर्नुपर्दछ ।

गैरसरकारी संस्था (टिप्पणी)
गै.स.स.ले प्राप्त जानकारी वा सूचनाको गाम्भिर्यता जाँच गर्न जानकारी दिने व्यक्तिसँग विस्तृत छलफल गर्नका साथै यसरी प्राप्त गरे का सूचनाहरुप्रति हरेक समयमा सतर्क रहनुपर्ने, र समयमै सम्बन्धित निकायमा पेश गर्न तत्पर रहनुपर्दछ । आवश्यक परेको खण्डमा त्यस्ता सूचनाहरुको आधिकारिकता जाँच गर्न छद्मवेश रुपमा गएका स्थानहरुमा अवलोकन पनि गर्नपर्दछ ।

कानुन व्यवसायी
कानुन व्यवसायीले जाहेरी दरखास्तको मस्यौदा तयार गरी मानव बेचबिखनबाट पीडितलाई उद्धार गर्ने ठोस आधार र कानुनी तर्कहरु समेत भएको सुनिश्चित गर्नुपर्ने र गै.स.स.लाई उक्त जाहेरी दरखास्त प्रहरी समक्ष पेश गर्न सहयोग गर्नुपर्दछ ।

कानुन व्यवसायी (टिप्पणी)
कानुन व्यवसायीले मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार ऐनमा उल्लेख गरे बमोजिम बेचबिखनलाई पुष्टि गर्ने तत्त्वहरु सन्तोषजनक रुपमा जाहेरी दरखास्तमा उल्लेख गरेको छ कि छैन भन्ने कुरा निश्चित गर्नुपर्छ र कुनै व्यक्ति बेचबिखन भएको वा निजका विरुद्ध अन्य अपराध भएको भन्ने कुराको निष्कर्षमा पुगनुपर्छ । गै.स.स.द्वारा दायर गरेको जाहेरी दरखास्तमा मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार ऐनमा उल्लेख गरे अनुरूप एक वा सोभन्दा बढी अपराधहरु भएको भए सो पनि उल्लेख गरेको छ भन्ने कुरा सुनिश्चित गर्नुपर्ने । साथै जाहेरी दरखास्तमा कानुनको उचित व्यवस्था समावेश गरेको सुनिश्चित गर्न कानुन व्यवसायी प्रहरी कार्यालयमा उपस्थिति हुनुपर्दछ । पीडित व्यक्तिको संरक्षण, साक्षी संरक्षण र सम्बन्धित प्रमाणको संरक्षणका लागि कानुन व्यवसायीले प्रहरी समक्ष लिखित निवेदन गर्न सक्दछ । कानुन व्यवसायीले जाहेरी दरखास्त दर्ता गरेको नम्बर लिनुपर्दछ ।

ध्यान दिनुपर्ने कुराहरु

जाहेरी दरखास्तको ढाँचा भर्ने तरिका: मुलुकी फौजदारी कार्यविधि संहिताको दफा ४ अनुसार अपराधको बारेमा थाहा पाएको व्यक्तिले जाहेरी दरखास्त दिन सक्नेछ ।

अनुसूची-१ मा उल्लिखित कुनै कसुर भएको, भइरहेको वा हुन लागेको छ भन्ने कुरा थाहा पाउने व्यक्तिले त्यस्तो कसुरका सम्बन्धमा आफूसँग भएको वा आफूले देखे जानेसम्मको सवुद प्रमाण खुलाई त्यस्तो कुराको लिखित जाहेरी दरखास्त वा मौखिक सूचना वा विद्युतीय माध्यमको सूचना अनुसूची-५ बमोजिमको ढाँचामा नजिकको प्रहरी कार्यालयमा यथाशीघ्र दिनुपर्नेछ ।

यसरी जाहेरी दरखास्त वा सूचना दिने व्यक्तिले त्यस्तो सूचना लिखित रुपमा नदिएमा निजले दिएको सूचनाका सबै कुराहरु सम्बन्धित प्रहरी कर्मचारीले अनुसूची-५ बमोजिमको ढाँचामा खुलाई निजलाई सो पढिवाची सुनाई निजको सहीछाप समेत गराई राख्नु पर्नेछ ।

माथि उल्लेख गरे बमोजिम प्राप्त जाहेरी दरखास्त वा सूचनाको सम्बन्धमा कानुनद्वारा छुट्टै अनुसन्धान गर्ने अधिकारी तोकिएकोमा त्यस्तो अधिकारी समक्ष र छुट्टै अनुसन्धान गर्ने अधिकारी नभएकोमा सम्बन्धित जिल्ला प्रहरी कार्यालय समक्ष पठाउनु पर्नेछ ।

उजुरीकर्ता को हो ?: मानव बेचबिखन तथा ओसारपसारको दफा ५ बमोजिम मानव बेचबिखन वा ओसारपसार कसुर गरेको, गरिरहेको वा गर्न लागेको थाहा पाउने जुनसुकै व्यक्तिले नजिकको प्रहरी कार्यालयमा उजुर गर्न सक्नेछ ।

जाहेरी दरखास्त वा सूचना दर्ता गर्न इन्कार गरेमा: जाहेरी दरखास्त वा सूचना सम्बन्धित प्रहरी कार्यालयले दर्ता गर्न इन्कार गरेमा मुलुकी फौजदारी कार्यविधि संहिताको दफा ५(१) मा उल्लेख भएअनुसार जाहेरी दरखास्त वा सूचना गर्ने व्यक्तिले त्यस्तो व्यहोरा खुलाई सम्बन्धित जिल्ला सरकारी वकिल कार्यालय वा त्यस्तो जाहेरी वा सूचना दर्ता गर्नपर्ने प्रहरी कार्यालयभन्दा माथिल्लो तहको प्रहरी कार्यालयमा जाहेरी दरखास्त वा सूचनासहित उजुरी गर्न सक्नेछ ।

सूचकको पहिचान: आवश्यकता अनुसार मुद्दामा पछी साक्षीको रुपमा उपस्थित गराउनका लागि सूचकको पहिचान जाहेरी दरखास्तमा स्पष्ट साथ उल्लेख गर्नपर्दछ ।

चरण ३ मानव बेचबिखनबाट पीडितलाई उद्धार गर्न योजना तयार गर्ने

गैरसरकारी संस्था
यौन शोषणको उद्देश्यले भएका मानव बेचबिखनबाट पीडितरुको उद्धार गर्न गै.स.स.ले प्रहरी, कानुन व्यवसायी र सम्बन्धित अधिकारीहरु सँगको परामर्शमा बृहत् योजना तयार गर्नपर्छ । उक्त योजनामा विस्तृत रुपमा स्थलगत नक्सासमेत समावेश हुनुपर्छ ।

गैरसरकारी संस्था (टिप्पणी)
गै.स.स.ले उद्धार कार्यको लागि नेपाल सरकारका जिम्मेवार निकायसँग सहकार्य गरी रणनीतिक योजना तयार गर्नपर्दछ । यस योजना अन्तर्गत स्थलको विवरण, उद्धार स्थलको भौतिक विवरण, प्रवेश हुने र बाहिर निस्कने विन्दु तथा लुक्ने/लुकाउने ठाउँ, उद्धार स्थलको नक्सा आदि पर्दछन् । उद्धारको क्रममा उद्धार स्थलसम्म पुग्नको लागि माथिका सम्पूर्ण विवरणहरु प्राप्त गरी सँगै राख्नुपर्दछ ।

कानुन व्यवसायी
छद्मवेशरुपी नक्कली ग्राहकहरु तथा स्वतन्त्र साक्षीहरुको उपस्थितिको सुनिश्चितता हुने गरी कानुन व्यवसायीले गै.स.स.लाई उद्धारको योजना बनाउन सहयोग गर्नपर्दछ ।

कानुन व्यवसायी (टिप्पणी)
कानुन व्यवसायीले गै.स.स.का प्रतिनिधिहरुलाई उद्धार योजनाको तयारीमा मद्दत गर्नपर्ने र उद्धार कार्यको योजना कानुनी प्रकृया अनुरूप भएको छ भन्ने सुनिश्चित गर्नपर्दछ ।

ध्यान दिनुपर्ने कुराहरु

जोखिम मूल्याङ्कन: गै.स.स.ले प्रहरीलगायत सरकारी निकायसँग समन्वय गरी जोखिम मूल्याङ्कन गरी उद्धार कार्यमा हुन सक्ने जोखिम रोकथाम तथा न्यूनीकरणका लागि योजना तयार गर्नपर्ने छ । यसरी जोखिम विश्लेषण गर्दा उद्धार स्थलसम्म पुग्ने, बेचबिखनमा संलग्न अपराधीहरु र अभियुक्तको सामाजिक हैसियत सम्मको जानकारी हुनुपर्ने अर्को महत्त्वपूर्ण पक्ष हो । अप्रत्यासित परिस्थितिबाट हुन सक्ने जोखिमको सामना गर्न आर्कस्मिक योजना बनाउनु पर्दछ ।

उद्धार स्थलबारे सूचना बाहिर नचुहाउने: विभिन्न स्रोतहरुबाट सूचना चुहियो भने पीडितहरु उक्त स्थानबाट हराउन सक्ने अवस्था हुने भएकोले उद्धार स्थलको नक्सा यथासम्भव गोप्य राख्नु पर्दछ ।

^[1] मानव बेचबिखनका पीडितहरुलाई मुक्त गर्ने प्रकृया

^[2] मानव बेचबिखनका पीडितहरुलाई मुक्त गर्ने प्रकृया

थप जानकारी तथा कार्य

उद्धार पूर्वको योजना: उद्धार टोलीको जिम्मेवारी र कर्तव्यको बारेमा JVI ले तयार गरेको उद्धार पूर्व योजनामा उल्लेख गरिएको छ । यसलाई पनि स्रोतको रुपमा प्रयोग गर्न सकिनेछ । यसमा टोलीको सदस्यहरुको भूमिका तथा जिम्मेवारीहरुको विवरण उल्लेख गरिएको हुन्छ ।

मानव बेचबिखन हस्तक्षेप सम्बन्धी चेकलिष्ट: अनुसूची १ मा मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार/CSE उद्धार कार्यमा संलग्न हुने गरी (Intervention rescue operations) को लागि चेकलिष्ट प्रस्तुत छ ।

चरण ४ उद्धार कार्यपूर्व प्रहरीसँग बैठक बस्नुपर्ने

गैरसरकारी संस्था

उद्धार योजना अनुसार गै.स.स.ले उद्धार पूर्व बैठक बस्नुपर्दछ । यसमा उद्धार समूहका सदस्यहरुको भूमिका तथा जिम्मेवारी तोकिएको हुन्छ ।
गैरसरकारी संस्था (टिप्पणी)
उद्धारको क्रममा चालिने चरण तथा उद्धारका रणनीतिबारे स्पष्ट जानकारी दिन सक्ने व्यक्तिलाई टोली नेताको रुपमा नियुक्त गर्ने । टोली नेताले उद्धार कार्यमा सहभागीहरुको भूमिकाको बयान र जिम्मेवारी तोक्नेछ । सहभागीहरुलाई उद्धार स्थल तथा पीडितहरुको अपेक्षित संख्याको आधारमा समूहमा विभाजन गर्ने । हरेक समूहमा एक जना टोली नेता नियुक्त गर्ने । हरेक सहभागीको सम्पर्क नम्बरसहित, समूहका नेता तथा हरेक समूहको भूमिका तथा जिम्मेवारी बारे थाहा दिने । उद्धारमा सहभागी हुनु अगाडि टोलीका सदस्यहरुले मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार, व्यावसायिक यौन शोषण सम्बन्धी कानुनहरु बारे जानकारी राख्नुपर्दछ । द्रष्टव्य: प्रभावकारी उद्धार कार्य सुनिश्चित गर्नको लागि टालीमा समावेश भएका व्यक्तिहरुको परिचय, प्रमाणीकरण तथा तिनीहरुले गोप्य रुपमा संकलन गरेको जानकारीहरुको कुनै पनि परिस्थितिमा गोपनीयता कायम गर्नपर्दछ ।

कानुन व्यवसायी

कानुन व्यवसायीले उद्धार गर्न पूर्वको बैठकमा गै.स.स. तथा सरकारी प्रतिनिधिहरु (ऐनअन्तर्गत गठन भएका राष्ट्रिय समिति तथा जिल्ला समिति) लाई संवेदनशील भई उद्धार गर्ने सम्बधी कानुनी व्यवस्था तथा सूचना सम्बन्धमा सल्लाह र सुभाब दिनुपर्दछ ।

कानुन व्यवसायी (टिप्पणी)
प्रहरीलाई उद्धार कार्य यथासम्भव समयमै हुन सकून् भनि बुझाउन प्रहरी र गै.स.स.विच बस्ने उद्धार पूर्वको बैठकमा कानुन व्यवसायी उपस्थित हुनुपर्छ । यस बैठकको क्रममा कानुन व्यवसायीले गै.स.स. तथा सरकारी प्रतिनिधिहरुलाई मानव बेचबिखन सम्बन्धी विभिन्न सवालहरु, कानुनी व्यवस्थाहरु र मानव बेचबिखन सम्बन्धी भ्रमका साथै यथार्थता बारे बुझाउनु पर्दछ । कानुन व्यवसायीले साक्षी हाजिर गराउने प्रक्रियाबारे पनि बुझाउनुपर्छ । प्रहरी अधिकृतहरुलाई साक्षीहरुको छनौट गर्दा होसियार हुन सल्लाह दिनुपर्छ । स्थानीय निकायका प्रतिनिधिहरु वा सो गतिविधिको समयमा उपस्थित अन्य व्यक्तिहरुलाई साक्षीको रूपमा चिनाउनुपर्छ । उद्धार कार्यको लागि प्रहरीबाट छद्मवेशी ग्राहक उपलब्ध गराउनु पर्ने बारेमा कानुन व्यवसायीले उल्लेख गर्नुपर्छ । यदि प्रहरीले उपलब्ध गराउन नसक्ने भएमा गै.स.स.सँग परामर्श गरी छद्मवेशी ग्राहकको व्यवस्था मिलाउनु पर्छ । छद्मवेशी ग्राहकलाई स्वतन्त्र साक्षीसँग परिचय गराउनु पर्छ । उद्धार कार्यको प्रकृत्यामा यौन व्यवसाय गर्ने स्थल व्यवस्थापक/ संचालक/ मालिक/दलाललाई दिनको लागि प्रहरीले छद्मवेशी ग्राहकलाई साक्षीको रोहवरमा छाप लागेको पैसा दिनुपर्दछ ।

ध्यान दिनुपर्ने कुराहरु

पक्राउ र अनुसन्धानको लागि उद्धार टोलीको संरचना: प्रहरी उपनिरीक्षक वा सोभन्दा माथिल्लो तहको प्रहरी अधिकारी वा मानव बेचबिखन नियन्त्रणमा संलग्न प्रहरी अधिकारी, गै.स.स.का प्रतिनिधिहरु तथा सामाजिक कार्यकर्ता हरु तथा सो मध्ये एक महिला हुने गरी टोलीको संरचना निर्माण गर्नपर्ने छ ।

जिल्ला समितिको जिम्मेवारी: मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार नियन्त्रण नियमावलीको नियम ७(च) बमोजिम जिल्लाभर मानव बेचबिखन तथा ओसारपसारको जोखिममा रहेका व्यक्तिहरुको उद्धार गर्ने ।

टोली नेताको नियुक्ति: उद्धारको क्रममा चालिने चरण तथा उद्धारका रणनीतिबारे स्पष्ट जानकारी दिन सक्ने एक व्यक्तिलाई टोली नेताको रुपमा नियुक्त गरिने छ । टोली नेताले उद्धार कार्यमा सहभागीहरुको भूमिका र जिम्मेवारीबारे बुझाउने छ । सहभागीहरुलाई उद्धार स्थल तथा पीडितहरुको अपेक्षित संख्याको आधारमा समूहमा विभाजन गरिने छ ।

मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार सम्बन्धी कानुनबारे जानकारी राख्नुपर्ने: उद्धारमा सहभागी हुनु अगाडि टोलीका सदस्यहरु मानव बेचबिखन, व्यावसायिक यौन शोषण नियन्त्रण सम्बन्धी कानुनहरु बारेमा जानकारी हुनुपर्दछ ।

उद्धार कार्य पूर्वको चेकलिष्ट

उद्धार किट तयार गर्ने: उद्धार कार्यको लागि आवश्यक सामानहरुको एउटा किट बनाउनुपर्दछ । किट अन्तर्गत स्टेशनरी, क्यामेरा, टर्चलाइट, ब्याटरी, भिडियो क्यामेरा, खाजा, प्राथमिक उपचारको किट, सन्दर्भ सामग्री, सम्बन्धित नजिर, ऐन, कानुनहरु, ल्यापटप र चार्जर, प्रिन्टर र टोनर, जिल्ला गाउँहरुको सूची, पीडितको बसोबास रहेको स्थानको स्थानीय प्रहरी चौकी, लत्ताकपडा, दैनिक आवश्यक हुने सामग्रीहरु आदि साथै उद्धार गरिएको पीडित नाबालिग हुन सक्ने अवस्थामा रङ्गहरु लगायतका सामग्रीहरुको व्यवस्था उद्धार अगावै मिलाउनु पर्नेछ ।

सतर्कता सहितको पुनर्स्थापना गृह: उद्धार गर्ने स्थानमा सरकार तथा गै.स.स.द्वारा सञ्चालित पुनर्स्थापना गृहहरुमा उद्धार गरिएका पीडितहरुलाई सुरक्षित साथ पुर्‍याउनको लागि उद्धार हुने अनुमानित संख्या र पुनर्स्थापना गृहमा पुग्ने मिति स्पष्ट हुनुपर्दछ । गै.स.स.बाट सञ्चालित पुर्नस्थापनाा गृह सरकारबाट अनुमति प्राप्त हो भन्ने कुरा सुनिश्चित हुनुपर्दछ । यी सम्पूर्ण कार्य अरुले थाहा नपाओस् भन्नका लागि गोपनीयताका साथ गरेको हुनुपर्दछ । यसको लागि गै.स.स.का प्रतिनिधिहरुले विश्वसनीय तथा तथ्याङ्कहरु दुरुस्त राख्ने पुनर्स्थापना केन्द्र पत्ता लगाउनु आवश्यक छ । पीडितहरुलाई सुरक्षित साथ पुनर्स्थापना गृहमा पठाउनका लागि गै.स.स.का प्रतिनिधिहरुले प्रमुख जिल्ला प्रशासन अधिकारीले अध्यक्षता गरेको जिल्ला सीमितमा उद्धार गरिएका पीडितहरुको सूची उपलब्ध गराउनु पर्छ् । यदि तत्काल पुनर्स्थापना गृह उपलब्ध नभएमा पीडितहरुको सुरक्षाको लागि मानव बेचबिखन नियन्त्रण सम्बन्धी जिल्ला समितिले अर्को वैकल्पिक व्यवस्थापनको सुनिश्चितता गर्नपर्छ ।

उद्धार टोलीको सुरक्षा: प्रहरी उपनिरीक्षक (Sub Inspector) ले उद्धार कार्यको बखत अवस्था अनुसार पर्याप्त प्रहरी कर्मचारीहरु व्यवस्था गर्ने कुराको सुनिश्चितता गर्नपर्ने । संवेदनशील वा उच्च जोखिमयुक्त स्थानको विचार गरी कानुन व्यवसायीले प्रहरी उपनिरीक्षकसँग मिली उद्धार टोलीको सुरक्षाको लागि पर्याप्त प्रहरी कर्मचारीहरु साथ रहेको कुराको सुनिश्चितता गर्नपर्दछ । कुनै पनि परिस्थितिमा प्रहरीको सुरक्षा बिना उद्धार कार्य गर्न हुँदैन । प्रहरी उपनिरीक्षक वा उच्च ओहदाको प्रहरी कर्मचारीले उद्धार गर्ने पीडितको संख्या अनुसार पर्याप्त प्रहरीहरुको उपस्थिति छ भन्ने कुरा सुनिश्चित गर्नपर्दछ ।

चरण ५ प्रभावितहरुको उद्धार कार्यको प्रारम्भ

गैरसरकारी संस्था

गै.स.स.ले मानव बेचबिखनबाट पीडितको उद्धार योजना बमोजिम प्रहरी तथा अन्य सम्बन्धित निकायसँग सहकार्य गरी उद्धार कार्य प्रारम्भ गर्ने ।

गैरसरकारी संस्था (टिप्पणी)
उद्धार कार्यको दिन गै.स.स.ले निम्न कार्य गर्न सक्नेछ:
उद्धार गर्नअघि उद्धार टोलीका सदस्यहरु एउटा निर्धारित ठाउँमा भेला हुने र संकेतको लागि प्रतिक्षा गर्ने: - उद्धार गर्नअघि उद्धार टोलीका सदस्यहरु एउटा निर्धारित ठाउँमा भेला हुने र छद्मवेशी ग्राहक अथवा स्वतन्त्र साक्षीको संकतको लागि प्रतिक्षा गर्ने । उक्त भेला भएको स्थानमा टोलीहरुलाई उद्धार योजनाबारे सम्झाउने कार्य हुन्छ । प्रत्येक टोलीका सदस्यहरुलाई उद्धार कार्यमा निजको भूमिकाबारे सम्झाउने तथा अन्य कुरा नबुझेमा सम्झाउने बुझाउने कार्य हुन्छ । - निगरानी टोली उद्धार स्थानको वरिपरि निर्धारित गरिएको स्थानमा भेला भई कुनै संकास्पद गतिविधिबारे जानकारी दिने । संकेत प्राप्त भएपछि उद्धारस्थलमा प्रवेश गर्ने: रणनीतिक स्थानमा पहिले योजना गरेबमोजिम गै.स.स.का सहभागीहरु तुरुन्त

^[1] मानव बेचबिखनका पीडितहरुलाई मुक्त गर्ने प्रकृया

^[2] मानव बेचबिखनका पीडितहरुलाई मुक्त गर्ने प्रकृया

गैरसरकारी संस्था (टिप्पणी)
उद्धारस्थलमा प्रवेश गर्ने जहाँ प्रभावितलाई राखिएको हुन्छ। साथै प्रभावितहरूलाई बक्सा, शौचालय, फलसिलिङ्ग, वाल प्यानल लगा(।यतका स्थानहरूमा लुकाइने हुनाले उद्धार स्थलको पूर्ण रुपमा छानविन गर्नपर्छ । गै.स.स.ले उद्धार गरिएका प्रभावितहरूसँग अन्य लुकाइएका प्रभावित, बालबालिका, पीडक तथा अन्य हानिकारक सामग्रीहरु पत्ता लगाउन सहयोग लिन सक्दछ ।
अपराध भएको स्थलको फोटो प्रहरीद्वारा खिच्ने तथा भिडियो रेकर्ड गर्ने: गै.स.स.का प्रतिनिधिहरूले प्रहरीहरूद्वारा अपराध तथा अपराधीहरूको फोटो खिचेको तथा त्यहाँकोभिडियो रेकर्ड गरेको सुनिश्चित गर्नपर्दछ, तर त्यहाँको कुनै पनि फोटो खिच्ने वा भिडियो रेकर्ड सम्बन्धमा गै.स.स.को हकमा उचित अनुमति विना नलिएको सुनिश्चित गर्नपर्छ ।

कानुन व्यवसायी
कानुन व्यवसायीले मानव बेचबिखनका पीडितहरूको उद्धार कार्यमा सहभागी भई उक्त कार्य कानुन बमोजिम भएको कुरा सुनिश्चित गर्नपर्दछ ।

कानुन व्यवसायी (टिप्पणी)
उद्धार कार्यको दिन निम्नानुसारका कार्यहरु कानुन व्यवसायीको जिम्मेवारी हुनेछ:
भौतिक प्रमाणहरु संकलन गर्न सुझाव दिने: कानुन व्यवसायीले गै.स.स.का प्रतिनिधिहरूलाई भौतिक प्रमाण संकलन सम्बन्धमा कानुनी प्रकृयाहरु बारे सरसल्लाह दिनुपर्नेछ । कुनै पनि गै.स.स.का प्रतिनिधिहरूले कुनै पनि अवस्थामा आफैले भौतिक प्रमाणहरु संकलन गर्न हुँदैन । कुनै पनि प्रकारको शारीरिक यातनाबाट टाढा राख्ने: कानुन व्यवसायीले गै.स.स.का प्रतिनिधिहरूलाई उद्धारको क्रममा कुनै पनि व्यक्तिमाथि शारीरिक बल तथा हिंसाको प्रयोग नगर्न सल्लाह दिनुपर्दछ । - प्रहरीको औपचारिकता सम्बन्धमा: कानुन व्यवसायीले प्रहरीहरूको सबै औपचारिकता पूरा भएको सुनिश्चित गर्नपर्दछ ।
कानुन व्यवसायी आफै साक्षी भएकोमा पीडितको तर्फबाट पुर्पक्षको लागि प्रतिनिधित्व गर्न सक्दैन । निज कानुन व्यवसायी उद्धार कार्यको एक पक्ष हुन सक्छ, तर मुद्दाको दौरानमा पीडितको प्रतिनिधित्व गर्न सक्दैन ।

ध्यान दिनुपर्ने कुराहरु

मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार ऐन अन्तर्गत उद्धारको व्यवस्थाहरु: यस ऐनको दफा ७ ले यस ऐन बमोजिमका आपराधिक कार्यको अनुसन्धान गर्न प्रहरीलाई थप अधिकार प्रदान गर्दछ । सहायक प्रहरी निरीक्षक वा माथिल्लो तहका अधिकारीले उद्धारका कार्य गर्न सक्नेछ। यदि मानव बेचबिखनका घटना भएको विभिन्न अवस्थाहरूले निज अपराधीलाई तुरुन्त कारवाही नगरेमा कसुरदार भाग्ने वा उम्कने वा त्यस्तो कसुरसँग सम्बन्धित कुनै पनि प्रमाण लोप वा नष्ट गर्न सक्ने सम्भावना देखेमा प्रचलित कानुनमा जनुसकै कुरा लेखेतापनि कम्तीमा प्रहरी सहायक निरीक्षक स्तरको प्रहरी वा सोभन्दा माथिल्लो प्रहरी अधिकारीले पहिचान गरी जुनसुकै बखत पक्राउ गर्न सक्नेछ ।

फोनबाट कुरा गरेमा पक्राउ: वास्तविक उद्धारको कार्य सञ्चालनपूर्व टोलीका सदस्य वा सरकारी अधिकारी समेतले यस बारेमा मोबाइल फोन वा कुनै सञ्चारका माध्यमबाट कुरा गरेमा प्रहरीले यस बारेमा कुनै पनि सूचना चुहिनबाट रोक्न त्यस्ता कुरा गर्ने व्यक्तिलाई पक्राउ गर्न सक्नेछ ।

उद्धार टोलीको संरचना कानुन बमोजिम रहेको सुनिश्चित गर्ने: उद्धार टोलीको संरचना कानुन बमोजिम रहेको तथा त्यस टोलीबाट उद्धार कार्य सशक्तपूर्ण रुपले सञ्चालन गर्न कम्तीमा एक जना प्रहरी अधिकारी पनि टोलीमा रहेको सुनिश्चित गर्नपर्ने ।

उद्धारको उत्कृष्ट अभ्यास: पीडितको स्याहार तथा संरक्षणको लागि न्यूनतम राष्ट्रिय मापदण्ड २०११/२०६८ को दफा १४(४) ले उद्धार टोलीले देहायका कार्यहरु गर्ने बारे उल्लेख गरेको छ:

- पीडित तथा पीडित व्यक्तिहरूको पहिचान सम्बन्धी प्रमाण वा कागजातहरूको संकलन तथा त्यसको संरक्षण गर्न सहयोग गर्ने ।
- उद्धार वा खोजविनको क्रममा सम्पर्कमा आएका पीडित वा पीडित व्यक्तिसँग नियमित सम्पर्कमा रहने ।
- पीडित तथा पीडित व्यक्तिलाई सम्मानजनक तथा लैङ्गिकमैत्री व्यवहार गर्नपर्ने ।
- पीडित तथा पीडित व्यक्तिको लागि तत्काल खाना तथा लत्ताकपडाको व्यवस्था मिलाउनु पर्ने ।
- आवश्यकता भएको अवस्थामा पीडित तथा पीडित व्यक्तिको लागि तत्काल आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउने ।
- उद्धार पूर्व पीडित तथा पीडित व्यक्ति सम्बन्धमा भएका कुरा बारेको कुनै पनि सूचना दिने वा लिने प्रसंगमा मोबाइल फोनको प्रयोग नगर्ने ।
- खोजविनको क्रममा संकास्पद पीडकलाई भाग्न दिनु हुँदैन ।
- कानुनी कार्य पेश गर्न अगाडि यससँग सम्बन्धित कुनै पनि सूचना गोप्य राख्ने ।

उद्धार किटको पुनजाँच गर्ने: सम्पूर्ण उद्धार टुल किट ठिक ठाउँमा भएको सुनिश्चित गर्ने ।(ध्यान दिनुपर्ने कुराहरु १.५ मा विस्तृत रुपमा उल्लेख गरेको छ,)

पुर्नस्थापनाा गृहबाट हुनुपर्ने सावधानीको सुनिश्चित गर्ने: अनुमानित संख्याअनुसारको पीडितहरूलाई राख्नका लागि सरकारी तथा गै.स.स.का पुनर्स्थापना गृह तयारी अवस्थामा रहेको कुरा सुनिश्चित गर्नपर्ने । (ध्यान दिनुपर्ने कुराहरु १.५ मा विस्तृत रुपमा उल्लेख गरिएको छ)

उद्धार टोलीको सुरक्षा सुनिश्चित गर्नपर्ने: उद्धार टोलीमा महिला प्रहरी सदस्यको रुपमा रहेको लगायत पर्याप्त प्रहरी कर्मचारीहरूले सुरक्षा प्रदान गरिरहेको तथा कुनै पनि परिस्थितिमा उद्धार कार्य प्रहरीको संरक्षण विना गरिने छैन भनी सुनिश्चित गर्नपर्ने ।

चरण ६ उद्धार स्थललाई सुरक्षित राख्न

गैरसरकारी संस्था
गै.स.स.ले उद्धार कार्यको दौरान प्रहरीलाई उद्धार स्थल सुरक्षित गर्न तथा सबै पीडितहरूको उद्धार भई सुरक्षित रहेको सुनिश्चित गर्न सहयोग गर्ने ।

गैरसरकारी संस्था (टिप्पणी)
गै.स.स.का प्रतिनिधिहरूले उद्धार स्थल सुरक्षित गर्दा त्यहाँको महत्त्वपूर्ण भौतिक प्रमाणहरु जोगाउन सावधानी अपनाउनु पर्दछ ।

कानुन व्यवसायी
कानुन व्यवसायीले उद्धार स्थलको सुरक्षाको लागि गै.स.स. तथा प्रहरीलाई आवश्यक परेको अवस्थामा कानुनी परामर्श दिनुपर्ने ।

कानुन व्यवसायी (टिप्पणी)
कानुन व्यवसायीले उद्धार टोलीलाई उद्धार स्थल सुरक्षित गर्न तथा गै.स.स.का प्रतिनिधिहरूलाई उद्धार कार्य गर्ने क्रममा कानुनी प्रकृयाबारे सल्लाह र सुझाव दिनुपर्दछ ।

चरण ७ पीडितलाई अभियुक्तबाट छुट्टै राख्ने

गैरसरकारी संस्था
गै.स.स.ले पीडित र पीडकहरूलाई एकै ठाउँमा नराख्न र पीडितहरूलाई तिनीहरूको सुरक्षाको आश्वासन दिन प्रहरीसमक्ष अनुरोध गरी सहयोग गर्नपर्ने ।

^[1] मानव बेचबिखनका पीडितहरूलाई मुक्त गर्ने प्रकृया

^[1] मानव बेचबिखनका पीडितहरूलाई मुक्त गर्ने प्रकृया

गैरसरकारी संस्था (टिप्पणी)
गै.स.स.का प्रतिनिधिले पीडितलाई पीडकबाट हुने डरत्रास धाकधम्की र दुर्व्यवहारबाट बचाउन पीडितलाई तत्काल छुट्टै बस्ने व्यवस्थाको लागि प्रहरीलाई सहयोग गर्नपर्ने ।
गै.स.स.का प्रतिनिधिहरूले पीडितहरूप्रति अपराधीलाई जस्तैव्यवहार नगरी सम्मानपूर्ण, मर्यादापूर्वक तथा सहानुभूतिपूर्ण व्यवहार गर्नपर्छ ।
गै.स.स.का प्रतिनिधिहरूले पीडितहरूको शारीरिक हाउभाउ बारे सचेत हुनुपर्ने तथा यौन व्यवसाय गर्ने स्थलमा जाँदा ती पीडितहरूलाई शारीरिक रुपमा अनावश्यक छुने गर्न हुन्न । प्रहरी अधिकारीहरू पीडितहरू प्रति संवेदनशील भई अनावश्यक र अश्लील भाषा प्रयोग नगर्न वा शारीरिक क्षति वा हानि नपुऱ्याउन सचेत हुनुपर्दछ ।
गै.स.स.का प्रतिनिधिहरूले उद्धार टोलीमा रहेका पुरुष सदस्यहरूले पीडित महिलाहरूप्रति संवेदनशील भएको र अनावश्यक छुने नगरेको सुनिश्चित गर्नपर्दछ ।

कानुन व्यवसायी
कानुन व्यवसायीले पीडकबाट पीडितलाई कुनै पनि किसिमको चेतवानी, डर त्रास, धाक धम्की दिने कार्य नहोस् तथा पीडितको सुरक्षाको लागि पीडक र पीडितलाई छुट्टाछुट्टै राख्न प्रहरीलाई कानुनी सरसल्लाह र सुझाव दिनुपर्दछ ।
कानुन व्यवसायी (टिप्पणी)
कानुन व्यवसायीले उद्धारको क्रममा कुनै पनि व्यक्तिलाई शारीरिक रुपमा बल र हिंसाको प्रयोग गर्न नदिन सुनिश्चित गर्नपर्दछ ।
कानुन व्यवसायीले पीडित महिलालाई महिला सामाजिक कार्यकर्ताहरू/सल्लाहकारहरूको संरक्षण र त्यसपछि सरकारको संरक्षणमा राख्न सहजीकरण गरी सहयोग गर्ने ।

ध्यान दिनुपर्ने कुराहरू

पीडितहरूलाई आत्मसम्मान तथा मर्यादा पूर्वक व्यवहार गर्ने: पीडितहरूलाई सम्मान पूर्वक व्यवहार पाउने अधिकार छ । कानुन कार्यान्वयन गर्ने निकायबाट गर्ने हरेक कार्य पीडित मैत्री प्रकृयामा आधारित छ भन्ने कुरा गै.स.स.का प्रतिनिधि तथा कानुन व्यवसायीहरूले सुनिश्चित गर्नपर्दछ । उद्धार प्रकृयाको क्रममा महिला प्रहरी हवल्दार संलग्न भएको हुनुपर्दछ र पीडितलाई सधै उनको अधिकार बारे सचेत गराउने र कुनै प्रकारको दुर्व्यवहार बाट पीडित हुनेछैन भन्ने पनि सुनिश्चित गर्नपर्छ । त्यसैगरी पीडितलाई कानुनका विभिन्न चरणको जानकारी गराई राख्नुपर्छ र हस्तक्षेपका हरेक चरणमा सहयोग बढाउनु पर्छ ।

पीडितहरू मानसिक तनावमा हुने हुनाले उद्धार प्रकृयाको क्रममा उनीहरूले दुर्व्यवहार अर्थात नराम्रो व्यवहार गरेमा उनीहरूप्रति नराम्रो व्यवहार गर्नहुन्न ।महिला प्रहरी तथा गै.स.स.का समाजसेवीहरूले पीडितहरूलाई सरकारी वा निजी इजाजतपत्र प्राप्त पुनर्स्थापना केन्द्रमा सुरक्षित नहुन्जेल सम्म सम्पूर्ण प्रकृयामा प्रहरीहरूबाट सुरक्षा पाउने (escorting) सुनिश्चितता गर्नपर्दछ ।

उद्धार टोलीमा व्यावसायिक परामर्शदाता वा समाजसेवी सहित मानसिक तनाव व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम प्राप्त एक व्यक्ति भएको उद्धार टोलीमा व्यावसायिक परामर्शदाता वा समाजसेवी सहित मानसिक तनाव व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम प्राप्त एक व्यक्ति भएको हुनुपर्छ, जसले पीडितको डर त्रासलाई कम गर्न मद्दत गर्नका साथै उनीहरूको आफ्नै सुरक्षा, स्वतन्त्रता र संरक्षणको लागि यौन व्यवसाय छोड्नु पर्छ भन्ने बुझाउन सहज हुनेछ ।

गैरसरकारी संस्था
मानव बेचबिखनलाई पुष्टि गर्न यससँग सम्बन्धित उपलब्ध सम्पूर्ण प्रमाणहरू प्रहरीले संकलन गरेको छ भन्ने गै.स.स. सुनिश्चित हुनुपर्दछ ।
गैरसरकारी संस्था (टिप्पणी)
गै.स.स.का प्रतिनिधिहरूले सबै भौतिक प्रमाणहरू (जस्तै: यौन व्यवसाय गर्ने स्थलमा फेला परेको डायरी, रजिष्टरहरू, लेजरहरू, अन्य तस्करहरूसँग सञ्जाल देखाउने कारोबारहरू, नगद, विजुली बिल, पानी र अन्य बिलहरू, नगरपालिकाको कर, रसिद कागजात, फोटो, एलबम, कन्डम (प्रयोग भएको वा नभएको) स्थानीय निकायका प्रतिनिधिहरूको उपस्थितिमा संकलन गरेको हो भन्ने कुरा सुनिश्चित गर्नपर्दछ किनभने यस्ता प्रमाणहरू अदालतमा पेश गर्न महत्त्वपूर्ण हुन्छ ।
गै.स.स.ले प्रहरीलाई फोरेन्सिक जाँचको लागि सामग्री संकलन गर्न अनुरोध गर्न सक्नेछ ।

कानुन व्यवसायी
कानुन व्यवसायीले गै.स.स.लाई मानव बेचबिखन सम्बन्धी प्रमाण संकलनबारे कानुनी सरसल्लाह दिने र प्रहरीले फेलापारेको सबै उपलब्ध प्रमाणहरू जफत गरेको बारे सुनिश्चित गर्नपर्छ ।

कानुन व्यवसायी (टिप्पणी)
कानुन व्यवसायीले गै.स.स.का प्रतिनिधिहरूलाई भौतिक प्रमाणको संकलनसँग सम्बन्धित कानुनी प्रकृयामा सल्लाह दिनुपर्दछ । कुनै पनि परिस्थितिमा गै.स.स.का प्रतिनिधिहरूले आफैले भौतिक प्रमाण संकलन गर्न हुँदैन ।
कानुन व्यवसायीले प्रहरीलाई भौतिक सबुद जुटाउन सहयोग गर्नपर्नेछ र सम्बन्धित सबै प्रमाणहरू बरामदी मुचुल्कामा समावेश गरेको सुनिश्चित गर्नपर्दछ ।
प्रहरीले घटनास्थलमा स्वतन्त्र साक्षीको उपस्थितिमा बरामदी मुचुल्का र स्थलगत नक्सा बनाएको कुरा कानुन व्यवसायीले सुनिश्चित गर्ने । यो दुई वा दुईभन्दा बढी साक्षीहरूद्वारा हस्ताक्षर गरेको हुनुपर्दछ । जसमध्ये एक साक्षी मुचुल्का उठाएको स्थान वरिपरिको हुनुपर्छ ।
कम्तीमा पनि एक जना साक्षी महिला भएको कुरा कानुन व्यवसायीले सुनिश्चित गर्नपर्छ र उक्त महिला साक्षी सोही उद्धार कार्यस्थलको हुनुपर्दछ भन्ने छैन । तर कानुन व्यवसायीले महिला साक्षी गै.स.स.बाट पनि हुन सक्ने कुरा प्रहरीलाई सुझाव दिनुपर्छ ।

ध्यान दिनुपर्ने कुराहरू

जफत प्रमाण: मुलुकी फौजदारी कार्यविधि संहिताको दफा ६ को उपदफा ७ र ८ मा उल्लेख गरे अनुसार प्रहरी कर्मचारीले कसुरसँग सम्बन्धित दसीको मालसामान र अन्य कुनै प्रमाण वा वस्तु फेला पारेमा त्यस्तो प्रमाण वा वस्तु समेत घटनास्थलमा उपलब्ध कसुर भएको देख्ने व्यक्तिहरू कोही भए निजहरूको रोहवरमा आफ्नो कब्जामा लिई आवश्यकता अनुसार मुचुल्का खडा गर्नपर्ने छ । यसरी मुचुल्का खडा गर्ने कार्य सम्पन्न नभएसम्म त्यस्तो वस्तु, स्थान वा घटनास्थलको अवस्थालाई यथास्थितिमा सुरक्षित राख्नु पर्नेछ ।

प्रमाण लोप हुन वा नास हुन नदिने: प्रहरीले अपराधसँग सम्बन्धित कुनै पनि प्रमाण लोप हुन वा नास हुन नदिई आवश्यकता अनुसार प्रभावकारी रुपमा सुरक्षाको व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ । प्रहरी कर्मचारी वा अनुसन्धान अधिकारीले कसुरसँग सम्बन्धित कुनै प्रमाण लोप वा नास हुन नदिन वा कसुरदारलाई पक्राउ गर्न कुनै निकाय, अधिकारी वा व्यक्तिसँग मद्दत माग्न सक्नेछ र त्यस्तो मद्दत मागेमा आवश्यक मद्दत दिनु त्यस्तो निकाय, अधिकारी वा व्यक्तिको कर्तव्य हुनेछ ।

मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार ऐनको प्रमाण सम्बन्धी व्यवस्था: ऐनको दफा ७ अनुसार कसुरसँग सम्बन्धित कुनै पनि प्रमाण नष्ट हुने वा लोप हुने अवस्था छ भने कसुर मानिने कुनै कार्य भएको वा भइरहेको वा हुन लागेको जानकारी पाई तुरुन्त कारवाही नगरेमा कसुरदार भाग्ने, उम्कने वा त्यस्तो कसुरसँग सम्बन्धित कुनै प्रमाण लोप वा नष्ट हुने सम्भावना देखिएमा प्रचलित कानुनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि कम्तीमा प्रहरी सहायक निरीक्षक स्तरको प्रहरी कर्मचारीले पुर्जी खडा गरी जुनसुकै बखत देहायका कार्य गर्न सक्नेछ:

- (क) त्यस्तो घर, जग्गा, स्थान वा सवारी साधनमा प्रवेश गर्न, खानतलासी लिन वा आफ्नो कब्जामा राख्न,
- (ख) त्यस्तो कार्य गर्न लाग्दा कसैले बाधा विरोध गरेमा आवश्यकता अनसार भ्याल, ढोका खोली वा फोरी आवश्यक कारवाही गर्न,
- (ग) त्यस्तो कार्य गर्ने व्यक्तिलाई बिना पक्राउ पुर्जी गिरफ्तार गर्न वा निजको खानतलासी लिन
- (घ) त्यस्तो घर, जग्गा, स्थान वा सवारी साधनमा भेटिएका सबै दसी, प्रमाण बरामद गर्न वा कब्जामा लिन ।

माथि उल्लिखित कार्य गर्दा त्यस्तो प्रहरी कर्मचारीले सम्भव भएसम्म स्थानीय तहका प्रतिनिधिसमेत र सम्भव नभए त्यस समयमा उपस्थित व्यक्तिहरुको रोहबरमा गर्नपर्ने छ र सोको मुचुल्का तयार गरी सोको प्रतिलिपि सम्बन्धित घर, जग्गा वा सवारीसाधन धनीलाई दिनुपर्ने छ ।

चरण ९ पीडितहरुको संरक्षणको सुनिश्चितता गर्ने

गैरसरकारी संस्था

गै.स.स.ले पीडितलाई अदालत समक्ष निजको आफ्नो बयान प्रमाणीकरण गर्न साथ लगिदिनुपर्ने ।

गैरसरकारी संस्था (टिप्पणी)

यदि पीडितहरु बालबालिका भएको अवस्थामा तिनीहरुलाई उद्धार गर्दा गै.स.स. वा सरकारद्वारा सञ्चालित बाल संरक्षण गृहमा पठाउनु पर्दछ । पीडितहरुलाई सुरक्षाको लागि बाल संरक्षण गृहमा अस्थायी रुपमा राखिएको हो भन्ने बारेमा त्यहाँका हेरचाह गर्ने कर्मचारीले बुझाउनु पर्दछ ।

गै.स.स.का हेरचाह गर्ने कर्मचारीहरु पीडितहरु बाल संरक्षण गृहबाट यताउता घुम्न जाँदा साथ गइदिनुपर्छ ।

पीडितहरुको संरक्षण: मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार ऐनको दफा २६ अनुसार उजुर गर्ने व्यक्तिले आफूले प्रहरीमा उजुर गरेको कारण वा अड्डा अदालतमा बयान वा साक्षीको रुपमा गरेको वकपत्र वा महिला मानव अधिकारको रक्षाको लागि खटिएका अधिकार कर्मीले पीडितलाई कुनै सहयोग उपलब्ध गराएको आधारमा कुनै प्रतिशोधात्मक कारवाहीमा पर्न सक्ने मनासिव कारण देखाई सुरक्षाको लागि नजिकको प्रहरी कार्यालयमा अनुरोध गर्न गै.स.स.ले सहयोग गर्नपर्ने ।

कानुन व्यवसायी

कानुन व्यवसायीले पीडितहरुलाई अदालत समक्ष पुर्‍याउँदा गै.स.स. तथा पीडितलाई आवश्यक सल्लाह र सुझाव दिनुपर्ने ।

कानुन व्यवसायी (टिप्पणी)

कानुन व्यवसायीले यौन व्यवसाय गर्ने स्थलमा ताल्चा लगाएको र त्यसको साँचो प्रहरी कहाँ सुरक्षित रहेको र उद्धार गरिएका व्यक्तिहरुलाई प्रहरी आफैले सुरक्षा प्रदान गरेर आफैसँग लगेको छ भन्ने सुनिश्चित हुनुपर्दछ ।

उद्धार कार्य सूर्यास्त पश्चात गरेमा उद्धार गरिएका पीडितहरुलाई स्थानीय प्रहरीको अनुमतिमा उद्धारमा संलग्न गै.स.स.द्वारा सञ्चालित बाल संरक्षण गृहमा पठाउनु पर्छ ।

कुनै पनि परिस्थितिमा उद्धार गरिएका व्यक्तिहरुलाई प्रहरी हिरासतमा रातभरि राख्नुहुँदैन । कानुन व्यवसायीले पीडितहरुको सुरक्षाको लागि प्रहरी कार्यालयमा पत्राचार गर्न सक्नेछ । जाहेरी दरखास्त तुरुन्त दर्ता गरेको र उक्त जाहेरीको एक प्रति नक्कल पीडितले प्राप्त गरेको छ भन्ने कानुन व्यवसायीले सुनिश्चित गर्नपर्दछ ।

